

ВАСПИТНЕ СНАГЕ ПРАВОСЛАВЉА

Побуде и снаге за успешно изграђивање личности ничу из првобитних доживљаја Праизвора; исто тако и за животно дело. Ношена од основних функција духа, то су искуства која осигуравају додир са универзалним стваралаштвом. Зато покрећу и осмишљају сваку вредносну човекову акцију. У њима човек полази од свога исконског извора, и помоћу њих заснива своју плодну комуникацију са њиме. Све вредносно проистиче из тога. Само уз ослонац на промене у Бићу формирају се високи циљеви и вредносни идеали. Рад добија обухватни карактер из Свеобухватнога, док ограничење на сад и овде пружа жабуљу перспективу и води врапчије узлете.

Постоји једно религиозно доживљавање које је дато самом појавом човека као таквог. Чим је постао човек, он је целином свога духа реаговао на утисак целокупности, не само на појединачне ствари и појаве, или на њихов аритметички збир. Доживео је себе као припадника нечега што се не може да обухвати просторним и временским.

Осим тога јавља се у њему активно самоформирање изнутра, из самог потеза духа који тежи своме изразу. Ова функција ниче из њега, из његове унутрашњости као одраза збивања у целокупности стварности. Без обзира на тајанственост свога порекла, она га води кроз цео живот. Та чињеница, освешћена у своме највишем облику изграђује тензам.

Не долази тај, религиозни доживљај одмах до пуне свести. Још мање се одмах рационализује. Јер, он се јавља већ код детета код кога се формира свест као однос Ја-свет. Али, дете је у том узрасту још далеко од рационалних анализа својих доживљаја. Оно живи непосредно у датој целини која га обухвата као задатак и проблем за његов ум. Тек доба сазревања ојача способност апстрактног мишљења, и приступа рационалној обради те мистерије. Каткад то бива и на штету снаге датог непосредног доживљавања.

Јавља се то и код примитивног човека. Али, недиференцираност његове душе не дозвољава више форме његовог обрађивања и изражавања. Емоционална и рационална провинција душе нераздвојне су међусобно, неформиране свака у себи и стога несигурне. Оне се узајамно колико помажу толико и ометају. Ниједна од основних функција духа није довољно изграђена да би могла да се према осталима покаже као најјаче утицајна формативна снага.

О с н о в а. Православна васпитна мисао полазила је увек од ове чињенице. Религиозни дух се формира полазећи од свог првог и непосредног, лично-целинског доживљавања Бога. У разним појмовним

формулацијама изражава се да је религиозност првобитна, априорна или Богом дата. Чувати и неговати је значи црпсти васпитне снаге из јединог правог извора. Тиме се васпитање поставља на основу која никад не нестаје.

Овај битни, исконски акт Духа, из кога је поникло пророчство, на који се позива св. Јован Крститељ, од кога су полазили сви писци Библије — тај је битан као камен темељац свега рада на православном васпитању. Он је неуништив, супроставља се сваком покушају теориског доказивања да је превазиђен. Он се обнавља са сваким добом, на сваком месту, у свакој култури. Њега не може да захвати ниједна атеистичка теорија, управо стога што је чињеница, док је свака теорија једнострано рационална и не обухвата целински дух у његовим манифестацијама.

У томе лежи снага православног васпитања. Оно полази од неисцрпнога, од нечега што не замире ни онда кад су спољне прилике неповољне за његову рационалну обраду, кад пођу погрешним путем или се занемаре. Зато оно после сваког застоја избија увек изнова новом снагом. Оно се ослања на снаге које полазе од нуменалне стварности, дакле од онога што се мора тумачити старањем самог Творца. Као што нагласисмо, све стваралаштво, дакле и васпитно, зависно је од исконског ствараоца, у знаку је стваралаштва из кога се хранила религиозна мисао и религиозни дух уопште у својој непрекидној активности.

Нега тога првобитног, самим стварањем усклађеног односа према Богу главни је задатак васпитања у знаку православља. То је смисао и његовог чувања првобитног Хришћанства. Ниједно људско дело не може да замени оно исконско доживљавање Светворца и његовог дела. Васпитање апелује на лично искуство о Богу. Сваки Бога слути — ако се зауставимо на рационалном обележавању тога сложеног доживљаја. Али та слутња носи сигурност, убедљивост, и доживљава се целином личности. Она обликује како поглед на свет тако и саму акцију живота.

Преимухства: Овакав став према васпитању и његовим проблемима има многа преимухства. Пре свега, он је очувао праву хришћанску истину. Утицао је на формирање човека у право Христовог следбеника. Тај идеал је живео кроз све промене у његовом спољњем изразу. Он је водио развој потпуне, слободне, самоодговорне личности, какве су се налазиле међу апостолима и првим следбеницима Христовим. То су они који су у себи оличавали све хришћанске врлине и чували истину од опасних путева „рационализма, јуридизма и нормализма“, како Бербајев карактерише римокатолички пут развоја хришћанства. Јер, рационални моменат у религиозном доживљају не чини његову целину; јуридизам и нормализам још мање.

С друге стране, тиме није дошло у Хришћанство оно лаицизирање цркве, која може да се претвори у добротворну институцију и изгуби везу са правим светитељством, као у протестантизму. Само идеал светости носи у себи неисцрпне формативне снаге, које је могућно активирати у условима рада и живота сваког доба и места. Срж религиозности је тежња светости. Без тога она се исцрпљује у

племенитој социјалној функцији и ограничава се на човека. Хуманизам не може да замени религију, која тражи везу са Богом.

Православно васпитање чува првобитну тежњу младе душе да, као први Хришћани, живи у Христу, да оживотвори његову истину. Духовно и животно се формирати у знаку те истине, то значи васпитати се или васпитавати. У питању је „дуг, истина и живот“, не само истина. Она се односи на целу личност, не само на њен разум.

Светост је био и остао врховни циљ човековог живота. Идеал светости води у васпитном старању. Живот у моралној чистоти и светости управља свим васпитним тежњама. За човека који је унутрашње одређен доживљајем Бога нема вишег идеала. Из овога проистичу све одлике карактера које чине хришћанина. Сваки је позван да пође за Христом; васпитање га у томе води. Људска историја је ход према Христу. Она је вођена Духом светим. Васпитно старање је одјек тога. Као само човеков напор оно би се претворило у узалудно лутање и низ заблуда. Црква је сама собом васпитна заједница, јер је заједница оних који су освећени Духом светим, а он се силом самога себе шири, пробија до младе душе. Црква се строго чува да се то не замени људском мудрошћу, била макар и најдубља. Једино тако може да непрекидно указује на божанско у сваком новом животном облику. Ход према Богу наставља се до краја света, а истина Христова оспособљава васпитаника да усклади са њом сваку своју акцију, цео свој живот.

Отуда се православно васпитаник душевно формира буђењем, развојем изворног верског доживљаја, негом религиозног искуства приступачног свакој чистој души, очуваној од теорије пониклих из перспективе мислилаца вођених интересом за емпириску датост. Ослања се на њега кроз све фазе свога даљег теолошког образовања. Отуда његова близина Богу, чак не толико црквеној хијерархији, коју признаје као првог саборца у стицању Духа светог од стране свих верних.

Неразорива је основа верског васпитања у духу православља. Она је у доживљају, искуству, „кушању“ Бога у чистом срцу, у мисли неоптерећеној теориским и практичним предубеђењима. То је унутрашња функција духа, нераскидива његова веза са Произвођачем. Она означава буђење Духа светог у човеку. Формира она целокупност личности у знаку Христове истине. То је искуство опште код свих који се могу назвати вернима и који као такви чине цркву. Нова генерација постаје црква јер се у њој остварује дејство Духа светог; судбина појединаца, условљена законима природе, не мења ту ништа. У Богу, у Духу светоме, у Христу сви верни цркве су једно, чине једну цркву.

Васпитна мисија цркве. Јединствен је потез религиозности у њеном изграђивању, које иде само собом, вођено сопственим еланом, а угуђивано утицајима васпитног рада цркве. Ко иде ка изграђеној хришћанској личности, сложен је у свима својим акцијама узајамно повезаним и условљеним. Он води цркви, а вођен је од цркве уколико је она заједница Христовом истином прожетих.

Напротив, само своје послушнике стварала би црква у којој би преовладала жеља за влашћу, која би се, дакле, претворила у светску и политичку институцију и била руковођена од стране непогрешивог заступника Христа на земљи. Она би ставила на друго место ону изворну религиозност која се развија и манифестује само на основу свога Богом вођеног полета и снаге.

И из ове перспективе види се предност православног става према васпитању и уопште. Изворно, непосредно, првобитно доживљавање вечности и неизмерности обрађивала је црква у православљу кроз целу своју историју. Ниједан други правац у развоју Хришћанства не може се мерити у том погледу са њоме, стога ни по духовној снази. Духовност је православље, и буђење и вођење; развој духа је његово васпитање. Свим својим силама оно се труди да се идентификује са утицајем Духа светог на човеков развој. Континитет претставља низ оних који су ишли за Христом и остваривали идеал светости до мере највише могуће њиховој индивидуалности.

У природи и изнад ње. Сваки васпитни акт захтева упознавање природе у човеку: свака васпитна мисао претпоставља буђење духа у њему. Тако се у два правца крећу васпитна функција: ка природи с једне, ка свету вредности, духа, остварених културних добара с друге стране. У првоме идемо напред непрекидно. Наше упознавање природе, изван нас и у нама, неће се никад завршити. Свака индивидуалност, свака дата друштвена ситуација, свако доба претставља проблем за науке о човеку као психофизичком бићу, као делу природе. Психологија и физиологија, антропологија и медицина, социологија и историја — износе на светлост све већи број чињеница о томе. Свака од њих упознавањем једне појаве отвара питање о целој групи које је условљавају. „Узрок је богатији по разноврсности него последица“, говори Ханс Ариш. Све што нађемо као „узрок“ појава је за даље истраживање, и сложениј од упознатих. Тако истраживању нема краја. Али, сваки значајнији корак напред осетимо као олакшање. Методе свих поменутих наука усавршавају се, и оне служе нези здравља, економском напретку, подизању здравог подмлатка. Тако и методе наставе користе сваки нови корак у наставном искуству и све успешније преносе знања и увежбавају вештине.

Савремена психологија говори о развоју и васпитању као о двама паралелним процесима. Педагогика тражи средства и методе да их усклади уколико би се појавио раскорак. Православно верско васпитање пропагира то од свога постанка. Душа која није заведена погрешним учењима учествује, по њему, у развијању првобитног доживљавања Бога. Она налази Божанско у себи, упућује га истином, усавршава учењем Христовим. Првобитна побожност развија се сама собом, уз васпитни утицај цркве. То су два упоредна пута, који се преплићу и допуњују, а воде истом циљу.

Идеал светости. Тај изворни религиозни доживљај сведочи о постојању нечега изнад свега датог. Творац је изнад свога дела, изван створенога; недирнут је њиме. Ту постоји једнострана независност. А то значи светост Божју. „Само ти си свет“.

Међутим, доживети светост значи осетити тежњу њој. Бог у души у којој се буди свест о њему постаје врховни идеал, одређује

све тежње. Светост, кад се дубоко и свестрано доживи постаје извор побуда и организује све душевне функције. Не може се доживети светост а да се не доживи апел на вољу, позив да се пође за њом. Идеја светости пропагира саму себе. Појавом у души она је мења и упућује себи као њеном врховном идеалу. Свест о постојању једне чисте, вредносне реалности нужно је праћена тежњом њој, окретањем од дате, везане, условљене.

Тако идеја светости нужно постаје идеал светости. Самоусавршавање је нужно за свакога који је захваћен присуством Савршенога. Он осећа да одвојеност од Бога није коначна. Постоји могућност препорода. Његово самосазнање није само антрополошко, нити искуствено психолошко; она је богопознање. „Тражио сам свуда . . . , где, он је у срцу”, говори српски светогорац о. Георгије. Берђајев говори карактеристично: „Сав мој живот био је под знаком туге за трансцендентним”. Даље он каже: „Али ја сигурно знам да сам се увек осећао као човек који је ушао у туђи свет; то сам осећао од првих дана свога живота и осећам и у данашњи дан. Увек сам био само пролазник”. (Самопознање; стр. 2 и 5). Или ако се вратимо св. Серафиму Саровском, он говори исто: „Ко истинито љуби Бога сматра себе туђином и придошлицом на овој Земљи. Јер он у своме стремљењу Богу душом и умом созерцаје само Њега једног”. (Житије; 303).

Тако је првобитни идеал хришћанства, идеал светости и моралне чистоте очувао свој значај и снагу у православном васпитању, док је у западним црквама бачен у засенак од тежње за свемоћи црквене организације, или се окренуо служби тренутних човекових потреба.

Већ полазак за идеалом светости знак је почетка рада на његовома остварењу. Ту се збива окретање личности новог хришћанина од датости нуменалном свету. Ту је већ пробуђено „срце чисто за Господа”, о коме говори Симеон Студенички, са многим другима.

Светитељ. Испред свих осталих стоји у православном васпитању лик светитеља. То је онај који се формирао идући за идеалом највишим који човек може да доживи свестрано, умом и срцем. Он врши најјачи утицај на све који освешћују универзални стваралачки процес и понесени тиме усклађују себе са њиме. Пре свега су у томе активни млади, а светитељ на њих утиче својим примером. Јер светитељ доживљава Бога свим својим бићем. Он је до у појединости одређен тим доживљајем. Сваки покрет душе у њему представља одсјај тога.

Ако ради бољег прегледа, мада вештачки, поделимо душевни живот на класичан начин, на емоционалан, рационалан и волициони, све је код верујућег у знаку доживљавања свеукупности. И све, узето као функција, усклађено са универзалном функцијом усмереном свецилу. Његове емоције покрећу се „стрелом ревновања у срцу”, упућеном Богу. Свеприсутност Бога, дубоко доживљена целим бићем, покреће цео сплет његових осећања. Њега воде побожност, нада, вера, љубав, осећање греха и створености, границе величанствености. . . Његова мисао пуна је Христовим учењем. Читајући

у Јеванђељу о Христу каже о себи св. Серафим Саровски: „држим у својој памети његов живот и страдања, дан и ноћ славославим, хвалим и благодарим мом испитељу за сву његову милост коју излива на човечји род“.(71). Воља тако одређенога Христом нестаје пред оном која управља свим добрим у свету и све води крајњем циљу света. Занемимо пред чињеницом да смо ми сами, у сржи свога бића, дело свестваралаштва. И, чак и без обзира на начин како то други чине, упутимо се сами путем који води њему.

Светитељ не учи само Христовој истини; он показује пре свега живот у њеном знаку. Он је сам собом доказ исправности, вечног важења религије љубави. Он указује на пут Богу, истовремено и на могућност да сваки нађе онај који је најбољи могућ за његову условљену индивидуалност. Главно је улажење у свет духа; појединости се одређују према томе.

Светост је изнад лажи, обмане и самообмане, а светитељ је сав у истини, живи истином, прожима свако збивање у себи тежњом за чистотом. Лаж и заблуда су везани за свет искуства, за несавршенство човека. Они су у неслагањима било међу предметима, било у исказима о њима. Свето је изван предмета, стога изнад могућности неслагања у њему. Православно васпитање одржава континуитет од његових почетака до данас. Ванвременост је одлика вредности и оне надживљавају искуствено условљене промене и све их наткриљују. Покољења вођена тим идеалом осећају се стога једно. Ток историје чини непрекинути процес оживљавања Духа светог, његовог отеловљавања у свету промена. Изграђују се васпитним утицајем код омладине свест да се у човеку наставља стваралачки утицај Божји. И то, не само разумом, већ бићем, по примеру светитеља. Отуда ауторитет светитеља. Снага духа је највиши ауторитет. Зрачи снагом живот проведени у знаку Христове истине. Уздиже, опламењује, храбри и позива на подвиг. Духовност светих значи свестрану одређеност истином. Она је активност, функција, свестрана упућеност душе нечему изнад ње. Духовно продуктивни изазивају исто код других. Они на неки тајанствен начин преносе своје снаге на друге.

Историја вредносне личности указује на нешто надисторијско. Најбољи пример пружа за то светитељ. Оскудан до крајње мере у погледу потреба, по унутрашњој вредности он претставља најлепшу зграду духа. Веома је безначајна спољашња појава српског Хиландарца о. Мирона. Али је његова близина идеалној чистоти циновска и потресно утиче. Толстој са дивљењем пише о јуродивом скитачу Гриши.

Светосавље. Исто се види и у српском делу православне цркве, у Светосављу. Непрекинут је утицај овога великана духа, који је заувек одредио ток стваралаштва свога народа. Стални вођ у народној мисли и животу, он је осветљавао лик Христов нарочито код оних који су са њиме пошли за Христом. Пример је био свима, и тиме вршио неизмеран утицај, најачавајући природне побуде и тежње у њима. Све се то утисло заувек у целом народу: у његовом уметничком, мисаоном, моралном изразу и тежњи. Све вредносне

акције везане су, макар симболички, али тим животније, за име тога великог духа и човека.

Ученост и вера. Избија васпитна снага православља и код самоука, код онога који слуша божански позив свога срца и пробија се сам у изграђивању душе. Многи отшелници и самотари, подвижници и аскете више су ишли тим путем него школским. Они су упалили многе луче православља, невидљиве оку које зна само за спољни сјај. Развијањем свељубави они су носили у себи највишу моралност и снагу карактера.

Васпитање у духу православља је и апостолски гест. Оно апелује на исконску религиозност, негује и пружа њен највиши облик, дат у Хришћанству. За његово уклањање не могу се тражити разлози је би сви отпали сами собом. Додуше, ови су смишљени каткад али су брзо отпадали, са пролазним побудама из којих су ницали. Сама религиозност, својом појавом доказује себе, као изворно створена. Поједини мислалац, или једна епоха, не може је порећи. Сваки јој приступа са свог условљеног гледишта. Део не поништава целину из које ниче, и која му, штавише, одређује видик и смисао.

Вера живи из свога корена, и ништа је не може ишчупати јер је дубља од свега. Верско васпитање врши нешто што се не може обићи. Оно може да измени само спољни облик, изглед, рационалну форму, но не и религиозну душу, која је створена првобитним стваралачким актом. Прекид тога односа не може да буде трајан. Створено не може заувек да се одрекне свога творца.

Послушност. Не слуша толико православни васпитаник наређења цркве, колико Духа светог оличеног у њој. Нагласак је увек на Христу и његовом учењу. То значи послушност вернога: воља Божја постаје воља верника. Воља Светворца преузима вољу пролазне, на себе опраничене људске индивидуе. Сплет личних хтења, покретаних највише из тога круга, замењује се процесом универзалног обожења. Отуда неисцрпност онога који је предан Богу. И отуда дела и поступци светих изгледају каткад несхватљиви са гледишта свакодневице.

Снага православља није у броју верних; она је у њиховој вери. Свет духа је невидљив. Исто важи и за подмладак: боље је подићи мали број, али правих следбеника Христових него велики број механички везаних за цркву. То није лак задатак. Јер, увођење у црквену организацију може се механизовати. Механизованом раду стоји на расположењу наука о преношењу гравита, знања. Али се унутрашњи преображај не може механизовати. Једино позив одозго, вокација, призив чини верским васпитачем. Зато на врху стоје подвижник и светитељ. Највећи у вери су најбољи васпитачи. Иако невидљив, њихов утицај је снажнији од сваке школе. Они се ослањају на дух цркве, и његови су први претставници. Тиме они и утичу као филозоф предавањем и писањем, као научник истраживањем.

Није се православље завело мишљу да Христову истину замени учењем човека, кога би прогласило за следбеника, а његов божански ауторитет заменило човековим. Нити је службом човеку заменило службу Богу. Сачувало је оно првобитно тумачење значаја робења

и васкрсења Христовог. Рођења као буђење свести о припадању једној Свеукупности, осмишљеној учењем о Богу који је љубав. Васкрсење као победе над смрћу, над злом, још увек присутним, али осуђеним на нестајање.

Ауторитет. Светитељу се не следује у слепој послушности, већ остајући слободан у тражењу сопственог пута. Он сам улива поверење, не само да предаје учење за којим иде, јер је оно заједничко и лако се упознаје. Потпуна дефиниција његовог ауторитета није могућна, што не умањује његову снагу. Вероватно је да најјаче утиче његова укорењеност у Неизмерном. Исто тако долази до израза код њега оригиналност, једност, непоновљивост индивидуалности. Потчињавање његовом ауторитету не омета развој индивидуалности следбеника. Као да се кроз слободу личности доказује принцип могућности додира са Богом. Васпитни утицај његов незаменљив је и у том погледу што изграђује личност која у својој слободи има смицао за друге, друштвено неопходне ауторитете.

Сваки члан заједнице мора да доживљава ауторитет њених основних функција и њихових претставника. Потпуна рационализација доводи до раскида свих веза и обзира. Савременом друштву прети опасност да техника замени сваки ауторитет економском продуктивношћу. Све надличне везе се стога кидају. Етос рада и позива слаби. Породица, црква, лично достојанство и чојство, болест и смрт — све губи примесу светиње и подвргава се личној гледишту и интересу. Са нестајањем апсолутног ауторитета нестаје сваки његов човечански облик. Са тиме нужно нестаје и слободан човек. Слатки живот постаје једини циљ, што повлачи за собом нестајање свих правих вредности.

Утицај. Није тешко оживети лик светих пред младом душом, која је отворена за све узвишено и идеално. Унутрашња изграђеност њихова буди многе могућности. Они су скромни и самокритични, самоодговорни и осетљиви на грех свој и преховност природе уопште, савесни и повучени у себе, истинољубиви и толерантни према показаним границама и странпутицама људске мисли. Строги су они према себи, равнодушни према потребама тела, а преосетљиви према захтевима душе; презиру ropство али пре свега ropство нагону, страсти и предубећењу. Добро и светост води целокупан њихов рад. Њихова мисија не иде за повећањем броја чланова цркве већ верних Христу који чине цркву, заједницу Духа светог. Они траже приступ цркви не по административној обавези и принуди, већ по позиву душе.

Зраче, васпитавају, оплемењују светитељи својим подвигом донде докле допире светлост истине у којој живе и устрепталост њихових емоција, снага њихове воље и карактера уопште. Младе душе, жељне утрошка својих снага и буђења својих могућности, прихватају те утиске и отварају врата својих позитивних узмаха. Ништа их више не учи предавању себе општем добру од примера ових великих у томе. Јер су свети тражили само оно што служи остварењу нечега изнад њих. Њима није помагала ни власт, нити положај или који било положајем утврђен ауторитет; они су га стицали једино сопственим залагањем.

Међутим, није могућно васпитати самоодговорне људе ако се уништи самокритика, осећање личне одговорности и греховности, ако се спречи сваки поглед у нуменалну стварност. Хришћанска љубав се не може признати једино декадентима — што чини, нпр., Ниче — а да се не уведе рат ових против свију. А убедљиве примере света оплемењенога пружају они који су ишли за идеалом светости.

Није могућно научно-психолошки потпуно објаснити светитеља и његов утицај. Његова појава указује на нешто недоступно истраживачким методама науке. Наука приказује само остварено. Стваралачка снага светитеља не би се могла објаснити ни под претпоставком потпуног завршетка свих наука. О изразу и појавној форми могу да говоре антропологија и психологија, етнографија и социологија — али све то објашњава само оно што свети оствари, но не и сам утицај као такав. Кад би било другачије упознали бисмо путеве стваралачког духа и загосподарили њима.

Филозофија није никад пружала општи циљ васпитања. Она није тражила у човеку оно што је у њему вечно. Она је сводила сва знања на човеков свет и све тумачила са једног гледишта, с обзиром на један моменат у њему. Да би сагледала универзум она га је пуштала кроз призму једног човека. Отуда сваки филозофем, мада са погледом на универзум, започиње само један правац, оснива једну школу, и привуче само један тип човека. Непродубљен до Произвора, он остаје покушај ограничен на емпирску датост и изграђен са гледишта једног човека. Дефинитивно осмишљење и оправдање света, дакле, и одређење коначног животног циља човека остају изван његовог домашаја.

Српски светогорац отац Георгије Русички тумачи то на следећи начин: грчки филозофи дали су храну духу, али созерцаније само о овом свету. Вера је даје о Богу, о вечности. Тек вером се доживљава свемоћ Бога, и прелази из коначнога у вечно. Тако нам се отвара вечни пут, а душа расте у својој бесмртности. Доживљавајући Бога, он се усељава у нас, тврди отац Георгије.

Јасно је стога да васпитач не може да остане код филозофије недовршене целинским доживљајем религиозног мислиоца. Његов је задатак да ради на подизању човека укљученог у опште стваралаштво, оно из кога је поникао свет, не само дата природа и култура. Уосталом, већ ово друго, култура, није објашњива без осврта на своје порекло. Сама собом се култура не објашњава нити оправдава.

Наука. Интелектуални приступ природи обећава само њено упознавање али не и коначно тумачење. Штавише, научни ум не може ни да обухвати целу природу, јер то остаје за њега недовршив задатак (Кант). Тим пре се теоретско и религиозно приступање ствари захтевају и допуњују, да би се дошло до тумачења и разумевања целине. Другачије приступање проблему води до два погрешна става: једнострани рационализам (Платон, Декарт, док Тома Аквински не анализује тачно тај комплекс) полаже све наде у свемоћ разума и стога мора да прогласи целу природу за привид. Емоционално приступање проблему Паскал кад пориче значај ума у религиозном сазнању. Уствари, религиозни мислилац иде својим путем, који има своје, специфичне „методе”. Јер: „Небеско се упознаје Духом светим, а земаљ-

ско умом. Али ко хоће да упозна Бога својим научним умом, у заблуди је, јер се Бог упознаје једино Духом светим”, каже старац Силуан (31). Зато: „само чисти могу познати Једино-Чистог”, како каже отац Никанор Хиландарац.

Мистичари говоре чак о специфичној логици. Код њих је доживљај вредности предмета сазнања неодољив од свог интелектуалног момента. То се лепо види у њиховим описима мистичне екстазе, која је врхунски сазнајни и животни циљ.

Научни ум се задовољава кад упозна нови део појавног света, убеђен да тиме чини најсигурнији корак ка коначном сазнању. Уметник свој успех мери налажењем најадекватнијег израза своје интуитивном доживљају лепоте као битне одлике апсолутног уметника. Религиозни долази до највишега у ћутању пред Неизмерним. Његов врховни циљ је јединство са њиме.

За педагошког мислиоца је битно да напредак у сазнању проширује област побуда побожности, док развој уметности обогаћује њене изражајне могућности.

Опшност православља. У својим васпитним напорима православље се не обраћа једној класи или било којој посебној групи људи. Као првобитно Хришћанство, оно је упућено човеку сваког доба, узраста, расе, школованости. Одабирање у њему врши се једино према вредности саме личности. Онај који је у стању да „остави све и пође” за Христом улази у васпитна добра православне цркве. Према томе, не може се замислити на тлу православља појава монашког реда који би се обраћао највишој, владајућој класи, да би преко ње осигурао власт цркве. Православни васпитач полази од оне искре вере коју носи свако дете у себи и која се може разбуктати у пламен.

Спољни изглед. Нису у православљу импозантни спољни сјај и изглед; они се не могу мерити са истима на западу. Такав је случај и са васпитаним подухватима. Импозантан је ту само број светих, подвижника, аскета изграђених у вери. Али то се одражава у њиховом, не увек видљивом утицају на верне, и уздиже општи ниво вере у њиховој средини. Висока је активност покретана љубављу, не само знањем и разумом. Ублажавају се тиме, или чак отклањају акције и тежње покретане нагоном за влашћу, за важењем, затим искључивост и нетрпеливост, егоцентризам сваке врсте. Могло би се ту говорити о невидљивом, унутрашњем додиру изграђеног хришћанског духа са првобитним и недиференцираним код омладине.

Још један моменат је важан: они који су одмакли у ходу за идеалом светости нерадо пишу. То је општа одлика религиозног човека, код православног можда јаче наглашена. Скромност, скрушеност ствара код њега свест да његова црква не претставља силу, видљиву моћ, да говори само о унутрашњим вредностима, а да њени мисаони претставници не иду за стварањем филозофских система већ пре свега за остварењем хришћанске љубави, за отеловљењем живота у њеном знаку. Јер, како каже св. Нил Синајски: „Као што направљени суд не познаје суштину онога који га прави, тако ни човек не може познати суштину Бога”. Та начелна ноетска скромност упућује главну пажњу остварењу истине која је откривена. Даље он говори:

„Ма колико да учимо ипак не можемо упознати Господа ако не живимо по његовим заповестима, јер се Бог не упознаје науком већ Духом светим”. (34)

Зато имамо мало видљивих знакова високе духовне културе православних аскета. Уз то дође и чињеница за објашњење да је православље било под јачим разорним ударима Отоманске империје, која је ништила све трагове хришћанске културе колико год је то могла. Међутим, то нипошто не значи да православне аскете не врше утицај већ за живота и после смрти. Са сваким од светих човек закорачава у свет вредности, сваким проширује домен и утицај Духа светог. Ако се послужимо Бергсоновим изразом, можемо говорити о „нади-мању” у овом домену.

Индоктринација није у средишту пажње православног васпитног интереса. Идеја водиља је ту живот у истини, остварење религије љубави, жртва ради васкрсења. Велики утицај једног од водећих у томе описује старац Силуан, говорећи о пустињаку Стратонику: „Реч његова била је силна . . . Општење са њиме мењало је код људи душу и они су се смиривали видећи његов свети живот. Својом речју он је мењао душе и многе сачувао од пада. Слушајући њега душа је заборавила земаљско и са жаром жудила Богу . . . У његовим речима се јасно осећала благодат Божја и она је препораћала људске умове и одвајала их од земље”.

Имамо такође опис старца Амвросија, кога су посећивали Толстој, Соловјев и Достојевски: „У његовој спољашности и његовој појави лежала је велика привлачна моћ и мир; имао је лице великог руског сељака . . ., са паметним очима, чији поглед је продирао дубоко у срце човека. Његова појава била је блага и пријатељска, а у његовом говору налазили су посетиоци необично велико искуство живота и познавања људи . . . Посетиоци су били дубоко дирнути његовом усрдношћу и његовом једноставношћу”.

Свет духа. Невидљива је борбеност православног васпитача. Сви су путеви души скривени. Насупрот црквености, у коју се лако претвара васпитна акција западних цркава, васпитни елан православне идеје души, препороду, суштинском облагорођењу младе душе. То се не може мерити спољним мерилима, бројем и метром. То се само осети доживљавањем света вредности. Стварност духовне утакмице не збива се пред онима који плескају победницима. Она се открива само одуховљенима. Победници у таквој утакмици побеђују пре свега себе, универзално зло у себи. Награде за њихово дело не могу се окачити о прса. Они стичу врлине које нису видљиве као положај, богатство, удобан живот, вештина сналажења. Врлине православног васпитаника су скривене, мада воде све вредносно у свету. Крст на Голготи осветљава преко њих све догмате и сву историју цркве, као и праве културе уопште. Једино тако све научно у цркви, све утврђено у догматима налази сигурну везу са покретачким снагама индивидуе и целе заједнице верних. То значе речи српског подвижника оца Георгија Русичког да догмате треба оживети, остварити; то је више него теорија. Зато, истиче он, напредује се општењем са Богом, а не студијом. Коначни суд о човеку доноси се према његовим делима, а не према његовом знању.

Васпитање је привођење великој истини Христовој, и не сме да се претвори у дипломатију и борбу са употребом силе и метода световне државе. Овога се увек чувало православно васпитање. Истина је од Бога и мора да се проширује само у љубави и унутрашњем контакту. Потпуно предани Богу довољно су снажни да истрају на томе путу и поред све оскудности спољнег сјаја, средстава и мерљивих успеха. Херојство духа је изнад херојства војничког и политичког.

Православно васпитање није само школа са њеним механизованим средствима. Оно је више просветитељство и иде пре свега одуховљењу, освећењу, конверзији. Оно не дисциплинира и не наређује, не уводи у строгу организацију; оно проповеда, уверава, подстиже, уводи у свет духа и духовних вредности. Живети треба у овима, не само знати их. Стран је православном васпитању сваки облик намећања јер се дух не намеће већ само буди и упуђује. У томе је православно васпитање доста близу Индуизму, у коме се такође истиче: проповедање не сме да полази од осећања надмоћи и непогрешивости. То би било страно и Хришћанству. Хришћанска скромност и самокритичност супротна је нагону за важењем. „Аскета не проповеда; он се усавршава”, каже отац Георгије Русички. Осетио је о. Георгије снагу душе у коју се уселио Дух свети, а који зрачи сам собом, и налази свој пут до непробуђених, често необјашњив педагошком теоријом. Међу верујућима више је Богом надахнутих него човеком васпитаних.

Не наређује православно васпитање припадање цркви; он развија код детета онај изворни доживљај Бога који га чини њеним припадником уколико га развије. Са сигурног тла полази он: од онога што сам Творац усађује у младу душу. Не људско, већ Божје је главно у васпитном раду. Универзалност Христове истине значи да она засија у свакој души; васпитање се само труди да не омете њено овладавање и пун израз. Аутономна је Христова истина; влада она развојем дечје душе на основу своје сопствене онаге усељене у њу већ њеним доласком до свести о себи и свету.

Толеранција. Брзо осети овоје границе човек чим мисаоно приступи Стварности. Требало би приступити јој истовремено у свим правцима да би се испитивала: ка мртој и живој природи у хемији, физици, биологији; ка човеку у психологији, антропологији, социологији... Свака од тих области, међутим, захтева сву пажњу и умну енергију, свака указује на могућности приступања њеним проблемима такође и са других гледишта, исто тако и са најопштијег и обухватног.

Међутим, ово последње се буди и негује религијским ставом. С обзиром на то вредно је обратити пажњу чињеници да је православље увек, кроз целу своју историју непрекидно тежило да мисаоно осветли духовне основе сваког културног рада. Оно је увек било свесно да без погледа који иде даље од природе нема ни њеног разумевања и тумачења. Христовој истини се долази на крају сваког приступа духом загонеткама света и живота. Њој се долази полазећи са сваког гледишта доступног људском уму, ако се само „домисли мисао до краја”, како је рекао велики православно мислилац Николај.

Будећи љубав према свеукупности православно васпитање спрема људе који ће имати разумевање за сваки културни рад. Потребан

је тај успон духа да би се могле сагледати све његове суштинске тежње. Православни мислилац је био онај који увек допуњује, исправља, продубљује парцијална гледишта. Разумевајући их, он им није противник. Код њега није било места за индекс и инквизицију. Пут истини води преко заблуда условљених индивидуалним границама и условљеношћу уопште. А сваки појединац може да нађе своје право Ја у којој било посебној области рада — крајњу вредност његову одређује љубав са којом јој приступа.

К р и з а. Убедљивост религиозног сазнања и вредност његове духовне структуре уопште почела је да опада у очима људи из доба кад је наука доживела свој највећи успон. Разлог за то треба тражити управо у томе, у развоју филозофије и науке, која прешавши добрим делом у технику ограничава поглед и интерес на емпириски свет. Сигурно сазнање, упућено природи као своме једином предмету истраживања, идентификује се, на своју штету, са сазнањем уопште. Тако нпр. медицина поред службе животу какав јесте потстиче и веру у њега као једину вредност. Техника јача веру у постизање свемоћне власти над природом и свевредност удобности.

То доноси промену: слаби присуство универзалног у мисли и осећању многих. И сам научни дух се у доста јакој мери прагматизују. Однос између побуда изазваних додиром са универзалним, и оних непосредне потребе мења се у корист ових других. Човек у сваком погледу постаје биће тренутка и места. Економија се намеће за покретача научног интереса. Злоупотребљава се принципијелна могућност уопштавања научног става, те се са њиме приступа и тамо где му није место. Теорије се могу да третирају као докази, а претпоставке као теорије.

Ипак је највећа опасност од технике. У мишљењу маса она каткад ствара прави хаос. Губи се лако свест о морално-религиозној подлози научнога духа, и његово истинољубље слаби. Видици се сужавају на проблеме свакидашњице. Сазнање се мери могућношћу искорисћивања. Као доказ напредности узима се ослобођење сваке везе са идејним, са духом и вишим вредностима. Нагонско, инстинктивно, болесно, ненормално може да веже најјачу пажњу. Одушељава ослобођење и изживљавање свих неконтролисаних снага. Потискивање и регулисање нагонскога проглашава се каткад за главни узрок свих психичких и друштвених деформација. Тражи се чак морал у аморалности, уздиже све што је неспојиво са идејним захтевима. У свему томе најчешћа жртва је омладина, наивна и неискусна.

У уметности исто: музичар, сликар, песник много пута не труди се да свој доживљај Естетскога уздигне до квалитета Апсолута и потражи му одговарајућу трајнију форму. Он пружа утиске непосредне за себе, и из непосредне околине. Надахнуће трајним, општим, вредносним све је ређа појава. Што ближе предмету и тренутку, тим импресивније за масе које не воле напор, студију, удубљивање.

По утицају на масе техника и новинарство надмашују науку и уметност. Платонов појам дијалектике добио је значење супротно себи, постао је главно средство савремене софистике. Од идеала рада преданог остварењу добра, смишљеног и одуховањеног, рада који је позив, створио се идеал немира и безобзирног јурења за зарадом

и уживањем. Мир и мудро гледање на прошлост и будућност замењени су необузданим грабежом и јурењем за чулним пријатностима. Мерила човечности измењена су: образ, достојанство, карактерност замењени су продуктивношћу и сналажљивошћу. Рад је изгубио везу са оплемењивањем и стваралаштвом; он не васпитава већ спрема само за зараду, за економску продуктивност.

И у одмору човека нашег доба показује се потреба преоријентације. Произвођач економских добара ступио је на место човека који је одмор користио за осврт на урађено и поглед у будућност, за измирење себе и својих поступака са идеалним захтевима, за „разговор са Богом”. Сам себе човек мери као продуцента. Зато његов одмор претставља или нови облик задовољења нагона или досаду. На место часова продоховљавања долазе часови немирног хода за уживањима. А где још дође до тоталитарног уређења ради тобожњег економског благостања, масе народа претворе се у неодаговорне, пасивне робове машине. Највећи број грађана тавори онда свој живот у бесмисленом вегетирању лишеном сваке перспективе.

Педагошка мисао осећа све ово као свој пораз, али и задатак. Човек као вредносна личност, и достојан васпитног труда, носи у себи нешто трајно и опште. Из дубљих извора црпу своје побуде све његове вредносне акције. Треба их пронаћи и упутити. Снаге његове воље не полазе из плитких вода тренутака; ка неисцрпним изворима стваралаштва упућен је његов унутрашњи поглед.

Ка решењу. Све истакнуте опасности нашег доба и онога што нас очекује проистичу из нашег окретања ка пролазности и њеним захтевима. Свет условљених интереса и пролазних потреба треба прозрети, упознати као необитан. Тражи се нови преокрет: ка вечној, изворној истини, која обухвата све вредносно остварено у оквиру времена, где год се појавио човек надахнут њоме. Једино то осигурава излечење постојећег зла и слободан поглед у будућност.

Тај циљ поставља себи православно васпитање. Идеал светости упућује поглед човека свему изворном, неизменљивом, првобитном. С друге стране, негом свога толерантног држања према сваком вредносном стваралаштву оно отвара слободан поглед на културу у свој њеној разноврсности. Својим богатством, својом неизмерношћу открива се Светворац кроз сва прегнућа најбољих снага духа. Дух свети пулзира у делу земљорадника и вајара, занатлије и филозофа. Провјерава он кроз сваки идејно вођени акт човеков. И освећује сваки живот, био он бедан или раскошан у своме емпијском духу. „Тако се душа наша чисти и осећа Христа, његово васкрсење већ у овом животу”, говори Георгије Русички. Ширина православља је ту неизмерна, свеобухватна, надвременска. Не зауставља се она пред интересом и оквиrom институционалне црквености, тренутка и места. Јер свуда куда на врата срца човековог Христос са својом истином: Бог је љубав. А приказује је очигледно његов најврснији следбеник: православно подвижник и светитељ, који наткриљује те оквире у своме „унутрашњем разговору са Господом”.

Zusammenfassung

Dr Radmilo Vučić

DIE ERZIEHERISCHEN KRÄFTE DER ORTHODOXIE

Anregungen und Kräfte für den Aufbau der Persönlichkeit brechen aus dem ursprünglichen Erleben des Seins; ebenso für die Lebensgestaltung. Das sind Erfahrungen, die die Berührung mit dem universalen Schöpfertum sichern. Alles Wertschaffen stammt daraus. Solch ein religiöses Erlebnis ist mit der Erscheinung des Menschen als solchen gegeben.

Der orthodoxe erzieherische Gedanke ist seit jeher von dieser Tatsache ausgegangen. Der wesentliche, urwüchsige Geistesakt ist Grundstein jeder erzieherischen Arbeit der Orthodoxie. Er ist unzerstörbar, überlebt jeden Versuch theoretisch überholt zu werden. Er erneuert sich in jedem Zeitalter, an jedem Ort, in jeder Kultur.

In diesem Moment liegt die Kraft der orthodoxen Erziehung. Ihre Hauptaufgabe sieht sie in der Pflege dieses ursprünglichen, mit dem universalen Schöpfertum im Einklang stehenden Verhältnisses zu Gott. So formt sie die Weltanschauung, sowie das aktive Leben ihres Zögling.

Von den Vorzügen dieser Stellungnahme gegenüber der Erziehung ist an erster Stelle das Bewahren und Fortsetzen der unveränderten christlichen Wahrheit. Die Orthodoxie erzieht den Nachfolger Christi, nicht so sehr das Mitglied der Kirche. Sie nimmt auf das ursprüngliche Streben der jungen Seele, als echter Christ in Christus zu leben, seine Wahrheit zu realisieren. Das Ideal der Heiligkeit führt sie in ihren erzieherischen Bemühungen. Die Grundlage ihrer Aktivität ist unzerstörbar, weil auf Christus gebaut. Das rein Geistige war und bleibt in der orthodoxen Erziehung Grund und Ausgangspunkt.

Am Beispiel des serbischen Heiligen Sava ist das leicht zu sehen. Vom Ideal der Heiligkeit geführt, wurde sein Leben und seine Persönlichkeit zum Vorbild seines ganzen Volkes. Er führt es zur Zeit der frei sich entwickelnden Kulturarbeit, sowie in der, wo die Fremdherrschaft ihm eigene, asiatische aufzudrängen suchte.

Das Ideal der Heiligkeit stellt den zweiten Vorzug dieser Erziehung dar. Das Heilige, wenn tief, erschütternd erlebt, wird zur Quelle der Motive und organisiert das Ganze der Geistesstruktur, ja des Lebens. Denn, die Heiligkeit erleben heißt von ihr angezogen sein, zu ihr trachten, sich nach ihr sehnen.

Endlich kann auf die gegenwärtige Psychologie hingewiesen werden. Sie redet von der Entwicklung und Erziehung als von zwei parallelen Prozessen. Die orthodoxe Erziehung propagiert das von ihren Anfängen an. Die Seele beteiligt sich an der Entwicklung des ursprünglichen religiösen Erlebens des Seins. Sie findet das Göttliche in sich, leitet

es mit der Wahrheit Christi, vervollkommnet es in Anlehnung an die systematische Arbeit der Kirche.

Grosse erzieherische Kraft strahlt aus dem orthodoxen Einsiedler, d. h. aus demjenigen, der den Ruf Gottes in seinem Herzen hört und sich allein durch den Aufbau seiner Seele zu ihm durcharbeitet. So ist es auch mit seiner Gemeinde, seiner Kirche. Der Kirchlichkeit ist die Erziehung im Westen gewidmet; der Seele, ihrer Erneuerung, der Veredelung ihres Wesens beflüssigt sich diejenige des Ostens. Der neulich verstorbene serbische Athosaskete Georgios von Russik deutet dies in den Worten an: »Die ewigen Wahrheiten sollen belebt, erfahren, realisiert werden. Das ist mehr als blosser Meditation. Deswegen schreitet man voran nicht durch Studien, sondern durch Erfahren, durch lebendigen Verkehr mit Gott. Das ist ein religiöser, ein geistiger Akt des Innenlebens«.

Резюме

Д-р Радмило Вучич

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ СИЛЫ ПРАВОСЛАВИЯ

Мотивы и силы, необходимые для формирования личности вытекают из пережитых событий существа, они также способствуют формированию жизни. Это опыты, которые гарантируют контакт с универсальным творчеством. Именно, в нём берёт свое начало всякое созидание ценностей. Такое религиозно событие связано за явление человека как духовного существа. Такое религиозно-воспитательная мысль всегда брала свое начало от следующего фактора. По существу, истекающий духовный акт является краеугольным камнем любой воспитательной работы в Православии. Он неразрушимый, переживает всякую попытку, чтобы превзойти его. Он обновляется во всякое время, на всяком месте, во всякой культуре. Сила Православия как раз в этом моменте заложена. Свою главную задачу оно видит в попечении этого первоначального отношения к Богу, которая согласованна с универсальным творчеством. В этом смысле формирует оно взгляд на мир, равно как и интенсивную жизнь своего воспитанника. Из преимуществ такового положения к воспитанию можно, во—первых, упомянуть сохранение и продолжение неизменённой христианской истины. Оно принимает подлинное стремление молодой души к жизни настоящего христианина и к осуществлению Христовой истины. Все его воспитательные усилия ведёт идеал святости. Основа его акции неразрушимая, ибо она созданная во Христе. Чистая духовность была и остаётся фундаментом и исходным положением в православном воспитании. Это без затруднения можно увидеть на примере сербского Святителя Саввы. Стремясь к идеалу святости, его жизнь и его личность явились образцом всего его народа. Они переносят нас в фазу свободного развития культурной жизни, даже и в том случае, когда иноплеменники старались навязать свою азиатскую культуру во время своего владчества. Другим преимуществом этого воспитания является идеал святости. Святое, пережитое глубоко и потрясающее, становится источником побуждений и организует целостность духовной структуры и самой жизни. Ибо, святость испытать обозначает, как бы быть ею привлечённым, стремиться, жаждать, и ею быть предназначенным. В конце можно указать на современную психологию. Она говорит о развитии и воспитании как о двух параллельных процессах. Православное воспитание говорит об этом ещё с самого своего начала. Душа принимает участие в развитии самобытного религиозного переживания Бытия. Она в себе находит Божество, ведёт Его с помощью Христовой истины, совершенствует Его, путём опирания на систематическую деятельность Церкви. Огромная воспитательная сила вытекает из личности православного подвижника, т.е. того, который в своем сердце слышит

зов Божий и совершенствуется следуя только этому зову. То же самое бывает и с его объединением, с его Церковью. Воспитание церковности характерная черта для Запада (присуще Западу); душе же, её пробуждению, облагораживанию её существа, посвящается внимание только на Востоке (в Восточной Правосл. Церкви). Недавно скончавшийся сербский афонский подвижник Георгий (Виткович) Русичский (подвизался в м-ре Русикуме), подчёркивает это словами: „Вечные истины необходимо испытать, испробовать, осуществить. Это больше чем медитация (молитвенное размышление). Поэтому, не преуспевается обучением а опытом, жизненным общением с Богом. Это религиозный акт, духовный акт внутренней жизни”.